

Tiyatro ve Ritüel Kesişiminde Dramaturji: Erika Fischer Lichte'nin *Tiyatro, Kurban ve Ritüel: Politik Tiyatronun Biçimlerini Keşfetmek* Kitabı Üzerine Bir Okuma

Erika Fischer-Lichte, *Theatre, Sacrifice, Ritual: Exploring Forms of Political Theatre*, Routledge, 2005

Ece ÇELİKÇAPA ÖZİNAN*

Kitabın adı: Tiyatro, Kurban ve Ritüel: Politik Tiyatronun Biçimlerini Keşfetmek

Kitabın orijinal adı: Theatre, Sacrifice, Ritual: Exploring Forms of Political Theatre

Yazar: Erika Fischer-Lichte

ISBN: 0-415-27675-6 (hbk), 0-415-27676-4 (pbk)

Baskı yılı: 2005

Baskı yeri: Londra ve New York

Yayınevi: Routledge

Sayfa sayısı: 290

ÖZ

Üç bölümden oluşan kitap, 290 sayfadır ve 2005 yılında Routledge yayınları tarafından basılmıştır. Kitap, 20. yüzyıl Batı performans kültüründe “kurban” fikrinin niçin ısrarla geri döndüğünü ve tiyatro ile ritüelin farklı biçimlerde nasıl kaynaştırıldığını tartışır. Fischer-Lichte, “11 Eylül” sonrası ortaya çıkan “kurban fikri Batı’ya yabancıdır” varsayımını, 20. yüzyılın savaş, felaket ve kitlesel şiddet tarihiyle karşı karşıya getirerek sorunlaştırır. Çalışma, politik tiyatroyu yalnızca içerik/mesaj üzerinden değil, topluluk kurmayı hedefleyen performatif düzenekler (festival, kitle gösterileri, ritüel biçimleri, koronun geri çağırılması vb.) üzerinden okur. Bu düzeneklerin propaganda, manipülasyon ve ütopyacı cemaat tahayyülleriyle kesiştiği yerleri görünür kılar. Kitap, Reinhardt’ın halk tiyatrosu projesi, Olimpiyat oyunları, Sovyet kitle gösterileri, Thingspiel hareketi ve Amerikan Siyonist pageant’ları gibi örneklerle, tiyatro–ritüel birleşmelerinin modern toplumların dayanışma kaybı ve dağılma koşullarında “cemaat” sorununa nasıl yanıt aradığını gösterir. İncelemenin sonucunda, Fischer-Lichte’in performans merkezli tarih yazımı ve “eşik (liminal)” vurgusunun, politik tiyatro tartışmalarına güçlü bir metodolojik açılım sağladığı, buna karşılık “kurban” kavramının geniş kullanımının yer yer daha sıkı sınırlar talep

*Doktor Öğretim Üyesi, Haliç Üniversitesi Konservatuarı, Tiyatro Bölümü, İstanbul/Türkiye. E-mail: eceozinan@halic.edu.tr, ORCID Numarası: 0000-0002-3911-7148, ROR ID: <https://ror.org/022xhck05>

ettiği ileri sürülür. İnceleme, kitabın özellikle ilk bölümü ve örneklendirmelerle sınırlı tutulmuştur. Ritüel ve tiyatro alanlarında ortak bulunan ve tartışılan konulara yönelik bir bakış açısı geliştirdiği düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ritüel, Kurban, Performans, Liminal, Topluluk Kurma.

Başvuru / Kabul: 28 Ocak 2026 / 28 Şubat 2026

Atf: Çelikçapa Özınan, E. (2026). Tiyatro ve Ritüel Kesişiminde Dramaturji: Erika Fischer-Lichte'nin *Tiyatro, Kurban ve Ritüel: Politik Tiyatronun Biçimlerini Keşfetmek* Kitabı Üzerine Bir Okuma, *HABITUS Toplumbilim Dergisi*, (7), 231-242.

Dramaturgy at the Intersection of Theatre and Ritual: A Reading of Erika Fischer Lichte's Book of Theatre, Sacrifice and Ritual: Exploring Forms of Political Theatre

ABSTRACT

The book, consisting of three parts, is 290 pages long and was published by Routledge in 2005. This book discusses why the idea of “sacrifice” persistently re-emerges in twentieth-century Western performance culture and how theatre and ritual are fused in different ways. Fischer-Lichte problematizes the assumption that, after “Nine Eleven,” “the idea of sacrifice is alien to the West” by confronting it with the twentieth century’s history of war, catastrophe, and mass violence. The study reads political theatre not only through content/message but also through performative dispositifs aimed at community-building (festivals, mass spectacles, ritual forms, the re-invocation of the chorus, etc.); it makes visible the points at which these dispositifs intersect with propaganda, manipulation, and utopian imaginaries of community. Through examples such as Reinhardt’s people’s theatre project, the Olympic Games, Soviet mass spectacles, the Thingspiel movement, and American Zionist pageants, the book shows how theatre–ritual fusions seek to respond to the problem of “community” under conditions of lost solidarity and social disintegration in modern societies. In conclusion, the review argues that Fischer-Lichte’s performance-centered historiography and her emphasis on “transformative/liminal” processes offer a strong methodological opening for debates on political theatre; however, the broad use of the concept of “sacrifice” at times calls for tighter analytical boundaries. The review is limited to the book, particularly its first chapter and the examples provided. It is thought to develop a perspective on common and debated topics in the fields of ritual and theatre.

Keywords: Ritual, Sacrifice, Performance, Liminal, Community-Building.

Received / Accepted: 28 January 2026 / 28 February 2026

Citation: Çelikçapa Özınan, E. (2026). Dramaturgy at the Intersection of Theatre and Ritual: A Reading of Erika Fischer Lichte's Book of *Theatre, Sacrifice and Ritual: Exploring Forms of Political Theatre*, *HABITUS Journal of Sociology*, (7), 231-242.

GİRİŞ

Erika Fischer-Lichte, çağdaş tiyatro ve performans çalışmalarının etkili kuramcılarında biri olduğu için bu kitap incelemesi önemli görülmüştür. Bu incelemede öncelikli olarak kitabın ilk bölümündeki tiyatro-ritüel başlığına ve oyunlardan verdiği örneklere odaklanılmıştır. Performans kuramına ilişkin icracının kurban edilmesi ve bedeni, liminallik, estetik topluluk yaratma ve konuyla bağlantılı olarak Eugenio Barba'nın organik dramaturji fikrine kısaca değinilmiştir.

Fischer-Lichte çalışmalarında disiplinler ve kültürler arası bir yaklaşım izleyerek günümüz tiyatrosunda ve diğer sanat dallarında günden güne artan performatif boyuta dikkat çeker (Fischer-Lichte, 2016, iç kapak). Özellikle performansın dönüştürücü estetiği, sahne olayının bedensel birlikte-mevcudiyeti ve tiyatronun “olay” (event) olarak işleyişi üzerine geliştirdiği yaklaşımlarla öne çıkar. Freie Universität Berlin’de Tiyatro/Performans Çalışmaları alanında görev yapan Fischer-Lichte, aynı üniversite bünyesindeki “International Research

Tiyatro ve Ritüel Kesişiminde Dramaturji: Erika Fischer-Lichte'nin *Tiyatro, Kurban ve Ritüel: Politik Tiyatronun Biçimlerini Keşfetmek* Kitabı Üzerine Bir Okuma

---

Center “Interweaving Performance Cultures”ın da direktörüdür; araştırmaları küreselleşme bağlamında performans kültürlerinin iç içe geçişi, “transformative aesthetics” (dönüşümcü estetik), antik tragedya temsillerinin dünya ölçeğinde dolaşımı ve performansla ilişkili kavramların kültürlerarası izleri gibi başlıklara odaklanır.

Kuramsal katkıları içinde en çok tartışılan kavramlardan biri, oyuncu ile seyirci arasında canlı karşılaşma sırasında işleyen “autopoietic feedback loop” (otopoietik geri-bildirim döngüsü) fikridir: performansı, iki tarafın karşılıklı enerji/duygu/düşünce akışıyla birlikte ürettiği tekrarlanamaz bir estetik deneyim olarak düşünür. Yayınları arasında *The Semiotics of Theatre*, *History of European Drama and Theatre*, *Theatre, Sacrifice, Ritual* ve *The Transformative Power of Performance* gibi çalışmalar yer alır. Bu metinlerde ortak hat, tiyatroyu temsil eden bir nesneden çok, seyircide algı ve topluluk deneyimini dönüştüren performatif bir süreç olarak kavramlaştırmasıdır.

Erika Fischer-Lichte bu kitabında ise, Tiyatro ve Ritüel kesişiminde kurban, bedensellik ve estetik topluluk kurma fikirleri üzerinden bir tartışma yürütmektedir. Lichte'ye göre, 20. yüzyıl tiyatrosunu anlamak için “kurban” temasını yalnızca temsile (metnin konusu, karakterin kaderi, sahnedeki olay örgüsü) indirgemek yetersizdir. “20. yüzyılda Batı kültürlerinin kurban etme fikriyle adeta boğuşması, hatta bu fikre takıntılı olması şaşırtıcı değildir. 19. yüzyılın başlarından itibaren bile, din bilimleri ve klasik edebiyat uzmanları, antropologlar ve sosyologlar bu konuya ilgi duymuş ve çeşitli teoriler geliştirmişlerdir.” (Fischer-Lichte, 2005, vii). Bu yaklaşım, kurbanı yalnızca bir içerik unsuru değil, topluluk kurma arzusuyla birleşen ritüelistik bir düşünce olarak görmeye çağırır. Fischer-Lichte çalışmasının amacını, “20. yüzyıl Batı kültürlerinde kurban temasının oynadığı rol ve anlamı, dayanışma kaybı ve parçalanma ile karakterize edilen toplumlarda topluluk oluşturma sorununu ele almak için tiyatro ve ritüeli birleştiren tiyatro performanslarında yansıtıldığı şekliyle incelemektir” diye açıklamaktadır (Fischer-Lichte, 2005, vii).

Bu perspektif, organik dramaturji açısından önemli bir kapı aralar: Dramaturji, yalnızca dramatik metnin düzeni veya anlam katmanlarının rasyonel çözümlemesi değildir. Aynı zamanda performansın canlı bedensel enerjiler üzerinden seyircide yarattığı dönüşümlerin, yoğunlaşmaların ve eşik durumlarının (liminal) örgütlenmesidir. Eugenio Barba'nın üç katmanlı dramaturji düşüncesinin ilk katmanı olan organik dramaturji, performans icrasının ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Barba'ya göre sahne çalışması, dramatik metnin aktarımı değil, eylemlerin çalışmasıdır. Barba'nın üç katmanlı dramaturji modelinde organik

dramaturji temel seviye olarak tanımlanmaktadır. Oyuncular, seyircinin dikkatini duyuşal olarak uyararak amacıyla eylemlerinde dinamizm, ritim ve fiziksel/vokal eylemlerini kurma ve iç içe geçirme çalışmaları uygulamaktadır (Barba, 2009, 31).

Bu yaklaşım üzerinden Fischer-Lichte'nin Max Reinhardt'ın *Electra* sahnelemesine dair ayrıntılı çözümlemesi, bu dönüşüm fikrini somutlaştırır: Burada kurban, hem tragedyanın içinde temsil edilen bir eylem hem de performansın içinde fiilen icra edilen bir süreç halini alır. Aşağıda bulunan bölümlerde öncelikle, Fischer-Lichte'nin kurban etme ve topluluk üretme düşüncesi, kendisinin aktardığı Elektra örneği üzerinden sunulacak ve ardından performans sanatlarında değışen dramaturji fikrinin nasıl olduğu üzerine inceleme yapılacaktır.

Kurban Paradigması ve Performansın “Topluluk Üretme” İşlevi

Fischer-Lichte'nin temel iddiası şudur: Tiyatro ve ritüelin kaynaşması, çoğu kez modern toplumun “topluluk krizine” yanıt arar. Bu yanıt, saf bir ideolojik propaganda olmak zorunda değildir; daha incelikli biçimde, seyircinin bedenini ve algısını dönüştüren estetik stratejilerle çalışır. Bu nedenle Fischer-Lichte, 20. yüzyıl performans kültürlerini incelerken hem semiyotik (anlam üretimi, işaretler, temsiller) hem de performatif/fenomenal (bedenin canlı varlığı, enerji aktarımı, duyuşal etki) düzlemleri birlikte düşünür. Özellikle “kurban”ın, performansta bir eşik deneyimi yaratabildiği ve bireysel sınırların geçici olarak askıya alındığı, katılımcıları ortak bir duyumsama alanında buluşturan bir düzen kurabildiği gösterilir (Fischer-Lichte, 2005, 17-45). Çünkü Fischer-Lichte'ye göre: “Kurban yemeği yalnızca insanlar ve tanrılar arasında bir birliktelik eylemi olmakla kalmaz, aynı zamanda ona katılan insanlar arasında bir topluluk da kurar. [...] Onları birleştiren bağ, yeme ve içme eyleminin fiziksel sonucunda ortaya çıkar” (Fischer-Lichte, 2005, 32). İnsanların arasında eylem gerçekleşirken, sürecin kendisi bir topluluk yaratmaya doğru ilerler ve eylem sonuçlandırıldığında bu birlikteliğin, topluluk olarak adlandırılmasına neden olur.

Organik dramaturjiye uyarlırsak: Kurban paradigması, performansın “organik” akışında bir tür enerji ekonomisi gibi işler. Ne kurban edilir? Kim kurban eder? Kurbanın karşılığında ne doğar? Bu sorular yalnızca tematik değil; performansın ritmi, oyuncunun bedensel yükü, sahnedeki yoğunluk patlamaları, seyircinin tutulması/hipnotize edilmesi gibi somut etkilerle ilişkilidir. Fischer-Lichte'nin *Electra* okuması bu bağlamda kritik bir örnek sunar.

Electra Örneği: Semiyotik Beden–Fenomenal Beden ve Kurbanın “İcrası”

Fischer-Lichte, 1903'te Reinhardt'ın sahnelediği *Electra*'nın etkisini, Gertrud Eysoldt'un oyunculuğunda gerçekleşen bir sınır aşımı üzerinden tartışır. Eleştirmenlerin yazdıklarından yola çıkarak, “Eysoldt, özellikle Yunan trajedilerinin sahnelenmesinde o dönemde geçerli olan ‘güç’, ‘saygınlık’ ve ‘güçlü ses tonu’ normlarını ihlal etti. Bunun yerine eleştirmenler onun ‘sınırlılığını’, ‘dizginlenmemiş tutkusunu’ ve ‘kısıklı kükremesini’ fark ettiler” (Fischer-Lichte, 2005, 2). Burada mesele yalnızca stil farklılığı değildir. Oyuncunun bedeni, seyircinin gözünde artık yalnızca karakteri temsil eden bir “işaretler bütünü” (semiyotik beden) olarak kalmaz; aynı zamanda canlı, organik, risk alan bir fenomenal beden olarak sahnede belirir.

Fischer-Lichte oyuncunun fiziksel bütünlüğü konusundaki endişeyi Engel'in oyunculuk teorisi üzerinden keskinleştirir: “Bu endişe kaçınılmaz olarak illüzyonu bozar; biz sadece karakterle empati kurmalıyız ve onunla empati kurmaya başlarız” (Engel, 1804, ss. 58-59; akt. Fischer-Lichte, 2005, s. 4).

Oysa *Electra*'da tam da bu kırılma gerçekleşir: “Engel, oyuncunun semiyotik ve fenomenal bedeni arasında net bir sınır çizer. Acının ifadesini ortaya çıkaran semiyotik bedendir aslında fenomenal beden acı çekmez” (Fischer-Lichte, 2005, s. 4).

Fischer-Lichte'ye göre oyuncunun bedeni çifte ontolojik gerilim içermektedir. Oyuncu, bedeninin kendisi olmak ile sahibi olmak arasında sıkışmıştır. Bu yüzden Fischer-Lichte'ye göre: “oyuncunun bedensel yapısına, yani onun dünyadaki bedensel varoluşuna referans veren her şeyin, geriye onda sadece ‘saf’ bir göstergesel beden kalıncaya kadar defedilmesi gerekmektedir” (Fischer-Lichte, 2016, s. 135).

Bu nokta organik dramaturji için doğrudan kullanılabilir: Oyuncunun bedeni, dramaturjinin yalnızca aracı değil, dramaturjinin zemini haline gelir. “Eysoldt'un fenomenal bedeni, semiyotik bedeninin ardında kaybolmadı. Aksine, ön plana çıktı ve seyirci tarafından göz ardı edilemez veya unutulamaz hale geldi” (Fischer-Lichte, 2005, s.5). Dolayısıyla dramaturji, temsilin düzenlenmesi kadar, bedensel gerçekliğin sahnede “performans öncesine” dönmesinin de yönetimidir.

Seyirci Dönüşümü: Hipnotik Etki, Liminal ve “Estetik Topluluk”

Fischer-Lichte, eleştirmenlerin performansı “rüya” metaforlarıyla tarif etmesini önemser: Olan biten, anlaşılıp çözümlenen bir anlatı olmaktan ziyade, duyumsanan ve bedene işleyen bir

deneyimdir. Fischer-Lichte'ye göre performans, seyircinin duyularına etki eder, sınırlarını gerer ve hatta bazı eleştirmenler bunu “sirk heyecanı”na benzeterek estetik değerini küçümser (2005, s. 6)

Fakat bu küçümsemeye karşılık, Fischer-Lichte'nin kritik bir karşı hamlesi bulunmaktadır. Bu “fizyolojik” etkiyi estetik dışı ilan etmek yerine, modern tiyatronun önemli bir dönüşümü olarak okur. Çünkü performans, seyircinin yalnızca zihnini değil, bedenini de hedef alır ve dolayısıyla bedenden bedene bir aktarım oluşur. Bu aktarımın sonucunda seyirci ve oyuncu arasında geçici bir “biz” alanı doğar. Dolayısıyla oyuncu ve seyircileri bedensel olarak birleştiren sosyal bir topluluk ortaya çıkmaktadır. Fischer-Lichte seyircinin değişimini, “performans süresince sadece oyuncu değil, seyirciler de bir dönüşüm sürecinden geçti. Bu dönüşüm hem ekstatik hal hem de hipnotik hal açısından belirlenebileceği gibi, bireyselleşme ilkesinin geçici olarak ortadan kalkmasını içeriyordu” (Fischer-Lichte, 2005, s. 7) şeklinde aktarır.

Fischer-Lichte, Antropolog Victor Turner'ın liminal kavramını kullanarak, performans zamanının “eşik zamanı”na dönüştüğünü ve katılımcıların “ikisinin arasında” bir duruma geçtiğini söyler (Turner, 1969, s. 95; akt. Fischer-Lichte, 2005, s. 13) “Ritüellerde liminal evresi yeni bir statüye veya kimliğe yol açar ve bu daha sonra toplum tarafından kabul edilirken, tiyatrodaki liminal evresinin getirdiği dönüşüm geri döndürülebilir ve kamuoyunun takdirini gerektirmez.” (Fischer-Lichte, 2005, ss. 37-38). Fischer-Lichte eşik deneyiminin yaşanmasının, seyirci ile oyuncu arasındaki “autopoietic feedback loop” (otopoietik geri-bildirim döngüsü) fikrinin sağlanması için önemli olduğunu vurgulamaktadır (Fischer-Lichte, 2016, s. 301)

Bu, dramaturji açısından çok işlevseldir: Dramaturji, seyircinin izleme biçimini bir “hermenötik okuma”dan (anlam çözme, yorumlama) çıkarıp, bir “eşik deneyimine” taşıyacak şekilde kurulabilir. Burada ana mesele, seyirciyi edilginleştirmek değil; seyirciyi, performansın canlı enerjisi içinde geçici bir ortak duyumsama alanına sokmaktır. Fischer-Lichte'nin “estetik topluluk” dediği şey tam da budur: Oyuncunun kendini kurban etme ritüelinin, oyuncular ve seyirciler arasında kısa süreli bir topluluk momenti oluşturması (Fischer-Lichte, 2005, s. 10)

Kurbanın Üç Düzeyi: Temsil, Performatif İcra ve Dramaturjik Sonuç

Electra'da kurban üç düzeyde aynı anda işler: (1) Metnin içinde Klytaimnestra ve Aigisthos'un kurban edilmesi, (2) *Electra*'nın finalde bir tür öz-kurban/çöküşle “seriyi tamamlaması”, (3) Oyuncunun kendi beden bütünlüğünü riske eden icrası yoluyla bir “öz-kurban” ritüelinin performans içinde gerçekleşmesi (Fischer-Lichte, 2005, ss. 7-9)

Tiyatro ve Ritüel Kesişiminde Dramaturji: Erika Fischer-Lichte'nin *Tiyatro, Kurban ve Ritüel: Politik Tiyatronun Biçimlerini Keşfetmek* Kitabı Üzerine Bir Okuma

---

Bu üçüncü düzey, organik dramaturjinin en somut malzemesidir: Kurban, sahnede temsil edilen bir motif olmaktan çıkar; oyuncunun bedeni üzerinden, seyircinin bedeninde yankı bulan bir “gerçeklik” düzeyine sızır.

Fischer-Lichte'nin vurguladığı gibi, bu sıçrama tiyatro ile ritüel arasındaki sınırı geçirgenleştirir: Sahnede yalnızca bir kurban ritüeli temsil edilmez, performans oyuncunun bedensel özverisi üzerinden ritüel benzeri bir etkinliğe dönüşür (Fischer-Lichte, 2005, ss. 9-10)

Böylece dramaturji, temsilin güvenli alanından “risk” ve “bedensel yük” alanına genişler. Bu genişleme, modern tiyatronun performatif dönüşümünü de işaret eder: Seyircideki etki, “illüzyon” üretmekten ziyade çoğu eleştirmenin de ortaklaştığı gibi bir iz bırakmak üzerinedir (Fischer-Lichte, 2005, s. 5)

Metinden Performansa: “Performatif Dönüş” ve Dramaturjinin Yeni Nesnesi

Fischer-Lichte, 20. yüzyıl başında tiyatronun “metin kültürü”nden “performans kültürü”ne kayışını, sadece estetik bir trend değil, kültürel öz-anlayış değişimi olarak okur. “Batı kültürünün ağırlıklı olarak ‘metinsel’ bir kültürden ağırlıklı olarak ‘performatif’ bir kültüre geçişiyle birlikte yeni kültürel kimlik arayışıyla paralel ilerledi” (Fischer-Lichte, 2005, s. 14).

Çünkü performans sanatlarında beden çalışmaları, temsil fikrinden uzaklaşarak dünyayı deneyimleme aracı niteliğine kavuşmuştur. “Beden dünyayı algılamamızın genel aracıdır” (Merleau-Ponty, 2012, s. 146). Philip Auslander, günümüzde performans sanatlarında semiyotik analizlerin yetersiz olduğunu, canlı performansların seyirci ve oyuncunun fiziksel bir aradalığından ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Bu nedenle medyatize edilmiş kültürün, sanat alanında yarattığı ortamı kitabında sorunsallaştırılmıştır (Auslander, 2023)

Bu bağlamda Nietzsche'nin tragedyanın kökenini Dionysosçu ilke, coşku, bireyleşmenin askıya alınması ve hatta parçalanma/kurban ritüeliyle ilişkilendirmesi ve dönemin “birey kültü” ve “metin merkezli sanat” anlayışına ters düşer (Nietzsche, 1872/1995, ss. 1-52; akt. Fischer-Lichte, 2005, ss. 7-18)

Fischer-Lichte'nin okumasında bu tartışma, dramaturji için iki kritik sonuç üretir: ilki dramaturjinin yalnızca metnin anlamını düzenleme değil, bireyleşmeyi askıya alan bir eşik halini (coşku/liminal) örgütleme kapasitesi vardır, ikincisi dramaturji, metnin “ne söylediği” kadar, performansın “ne yaptığına” (yani bedensel, duyuşal, topluluk kurucu etkilerine) odaklanmalıdır.

Max Herrmann'ın tiyatroyu “sosyal bir oyun” ve seyirciyi “ortak-yaratıcı” olarak tanımlaması, bu dönüşümün kuramsal ifadesi gibidir. Tiyatro, özünde bir topluluk olayı olduğu için seyirci, tiyatral olayın kurucu ögesidir (Herrmann, 1920; akt. Fischer-Lichte, 2005, s. 23)

Dramaturji burada devreye girer. Dramaturjik tasarım, seyirciyi dışarıda bırakmayan yani seyircinin bedensel varlığını, algısını ve zaman deneyimini performansın bileşeni sayan bir örgütlenmeye dönüşür.

Dramaturji için Yöntemsel Bir Öneri: “Kurban–Eşik–Topluluk”

Bu kuramsal çerçeveyi, dramaturjiye uygulanabilir bir yöntem haline getirmek için üç aşamalı bir okuma ve kurma önerilebilir:

Kurban ekonomisini haritalamak: Performansta “kurban” nerede ve nasıl beliriyor? Kurban bir karakter kaderi mi, bir bedensel özveri mi, bir zaman/mekan kurgusu mu? Örneğin *Electra*'da hem temsil edilen kurbanlar hem de oyuncunun fenomenal bedeninin riske girmesiyle “icra edilen” bir kurban vardır (Fischer-Lichte, 2005, s. 5)

Organik dramaturjide bu harita, oyuncunun fiziksel yüklenme noktalarını, yoğunluk sıçramalarını ve ritmik kırılmaları da içerir.

Eşik (liminal) düzenekleri kurmak: Seyircinin “anlama” modundan “yaşantı” moduna geçmesi için hangi eşik araçları devreye sokuluyor? Fischer-Lichte'nin gösterdiği gibi, semiyotik bedenin yanında fenomenal bedenin görünürleşmesi, illüzyonu zayıflatırken duyuusal etkilenmeyi artırır, dolayısıyla seyirci hipnotik/ekstatik bir moda çekilir (Fischer-Lichte, 2005, s. 5)

Bu aşamada dramaturji, “metinsel anlam açıklığı” yerine “duyuusal eşik” üretimini hedefleyebilir: tekrarlar, tempo değişimleri, bedensel ritüelleştirme, nefes/ses yoğunluğu, sınır aşımı duygusu.

Estetik topluluk momentini hedeflemek: Dramaturji, performans sırasında kısa süreli bir “estetik topluluk” yaratmayı hedefleyebilir: inanç birliği değil, ortak deneyim birliği çalışmanın odağına alınabilir. Fischer-Lichte'nin tanımladığı gibi, “ilk başta oturmuş ve ‘uyuşmuş’ halde kalan seyirciler, ancak ‘yeniden özgürce nefes alarak’ ve gösterinin bitiminden birkaç dakika sonra çılgınca alkışlarla kendilerini bu durumdan kurtarabildiler” (Fischer-Lichte, 2005, s. 7). Dramaturjik sonuç, burada bir “mesaj”dan çok, seyirci bedeninde kalan bir dönüşüm izi olarak düşünülür.

Tiyatro ve Ritüel Kesişiminde Dramaturji: Erika Fischer-Lichte'nin *Tiyatro, Kurban ve Ritüel: Politik Tiyatronun Biçimlerini Keşfetmek* Kitabı Üzerine Bir Okuma

---

Bu üçgen (kurban-eşik-topluluk) organik dramaturjinin hem analiz hem de yaratım tarafını besler. Analizde, performansın hangi noktalarda semiyotik/fenomenal salınımı yoğunlaştırdığı ve seyircinin algısını nasıl dönüştürdüğü izlenir. Yaratımda ise, oyuncunun fenomenal bedenini “göstermek” için tehlikeli bir teşhire değil; bedeni bir “varlık zemini” olarak sahnede kurmaya dönük etik ve teknik kararlar geliştirilir. Böylece “kurban” romantize edilmeden, yani oyuncuyu gerçekten yıpratıcı/zarar veren bir “acı estetiği”ne kaymadan, performansın canlı etkisini üretmeye yönelik bir dramaturjik titizlik kurulabilir.

Dramaturjinin Nesnesi Olarak “Beden-Zaman-Topluluk”

Fischer-Lichte'nin *Electra* çözümlemesi, organik dramaturjinin temel tezini güçlendirir: Dramaturji, metnin anlamının sahneye taşınması değil, bedenin sahnede kurduğu zamanın ve bu zamanın seyircide ürettiği topluluk momentinin örgütlenmesidir. Tiyatro-ritüel kaynaşması, bu örgütlenmeyi görünür kılar. Kurban hem temsili bir içerik hem de performatif bir icra olarak çalışır. Oyuncunun fenomenal bedeni, seyircinin fenomenal bedeniyle temas eden bir enerji alanı kurar ve seyirci, kısa süreli bir eşik durumuna girerek “estetik topluluk”un parçası olur. (Fischer-Lichte, 2005, ss. 1-14)

Bu nedenle dramaturji, performansı “yorumlanacak bir metin” gibi değil, “yaşanacak bir olay” olarak ele alır. Metin elbette dışarıda bırakılmaz; ancak metin, bedenin fenomenal varlığında kök saldırdığı ölçüde etkili olur. Böyle bir dramaturjik yaklaşımda temel soru şudur: Seyircide hangi eşiği kuruyoruz, hangi bedensel gerçekliği görünür kılıyoruz ve performans sonunda dağılacak olsa bile, nasıl bir ortak deneyim izi bırakıyoruz?

SONUÇ

Erika Fischer-Lichte'nin *Theatre, Sacrifice, Ritual: Exploring Forms of Political Theatre* adlı kitabı, 20. yüzyıl tiyatro ve performans tarihine, “ritüel biçimler” ve “dönüşüm koşulları” üzerinden bakan, politik tiyatro tartışmalarını topluluk kurma, beden ve liminallik ekseninde yeniden kuran güçlü bir çalışmadır. Özellikle politik tiyatro, performans çalışmaları, ritüel kuramı ve kitle gösterileri üzerine çalışan araştırmacılar için yüksek fayda sunduğu düşünülmüştür. Kitabın en ikna edici tarafı, tarihsel örnekleri yalnızca “temsiller” olarak değil, belirli toplumsal sorunlara yanıt veren performatif yaklaşımlar olarak okuyabilmesidir.

Erika Fischer-Lichte'nin Türkçe'ye çevrilmiş olan Performatif Estetik kitabı, literatürde performans sanatlarına ilişkin önemli bir kaynak olmuştur. Bu incelemede konu edilen eserin de Türkçe'ye çevrilmesi, içerik bakımından Performatif Estetik kitabının devamı olarak

toplumsal ve politik bağlamlarda somut örnekler sunup yazarın performans kuramına katkısını ortaya koyacaktır.

Tiyatro ve Ritüel Kesişiminde Dramaturji: Erika Fischer-Lichte'nin *Tiyatro, Kurban ve Ritüel: Politik Tiyatronun Biçimlerini Keşfetmek* Kitabı Üzerine Bir Okuma

---

KAYNAKÇA

- Auslander, P. (2023). *Liveness: Performance in a mediatized culture*. Routledge.
- Barba, E. (2009). *On directing and dramaturgy: Burning the house*. Routledge.
- Engel, J. J. (1804). *Schriften, vol. 7: Mimik, first part*, Myliussche Buchhandlung.
- Fischer-Lichte, E. (2005). *Theatre, sacrifice, ritual: Exploring forms of political theatre*. Routledge.
- Fischer-Lichte, E. (2016). *Performatif estetik* (T. Acil, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Merleau-Ponty, M. (2012). *Phenomenology of perception* (D. Landes, Çev.). Routledge.
- Nietzsche, F. (1995). *The birth of tragedy out of the spirit of music*. Penguin Books.
- Turner, V. (1969). *The ritual process, structure and anti-structure*. Aldine.

Makale Bilgileri/Article Information

<i>Etik Beyan:</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan edilir.	<i>Ethical Statement:</i>	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
<i>Çıkar Çatışması:</i>	Çalışmada kişiler veya kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.	<i>Conflict of Interest:</i>	The authors declare that declare no conflict of interest.
<i>Yazar Katkı Beyanı:</i>	Çalışmanın tamamı yazar tarafından oluşturulmuştur.	<i>Author Contribution Declaration:</i>	The entire study was created by the author.
<i>Mali Destek:</i>	Çalışma için herhangi bir kurum veya projeden mali destek alınmamıştır.	<i>Financial Support:</i>	The study received no financial support from any institution or project.
<i>Yapay Zekâ Kullanımı:</i>	Bu çalışmada herhangi bir yapay zekâ tabanlı araç veya uygulama kullanılmamıştır.	<i>Use of Artificial Intelligence:</i>	This study did not utilize any artificial intelligence-based tools or applications.
<i>İntihal:</i>	Bu makalede intihal taraması yapılmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir. – İntihal.Net	<i>Plagiarism:</i>	This article has been scanned for plagiarism and it has been confirmed that it does not contain plagiarism. – İntihal.Net